

hej|livet

ett magasin om livsfrågor från Svenska kyrkan

04 | 2018

ROAD TRIP
På gränsen

HEMMA HOS
Lili Stenmark

GRÄNSÖVERSKRIDARE
Möt Charbel Gabro

ANNA LÖVHEIM

om viljan att agera, gränslösa
frukostar och framtidshopp.

TEMA GRÄNSER

HÄLSOSAM BALANS | UTAN ÅTERVÄNDO | STOPP! MIN KROPP! | REGNBÅGENS ALLA FÄRGER



”En aning om att det fanns något mer, precis bortom vår förmåga att ta ett steg till.”

En gång var jag uppe på ett högt fjäll. Vi kom inte längre. Inte högre. En avgränsad yta på några kvadratmeter, med branter på alla håll. Ändå fylldes vi av frihet. En aning om att det fanns något mer, precis bortom vår förmåga att ta ett steg till. Vi var lite närmare himlen, och ändå så tydligt kvar på jorden. Nära gränsen.

Snart var vi tvungna att gå ner igen, hela den mödosamma vägen. Tillbaka till den släta marken, till det kända. Steg för steg. Det går inte att vara kvar länge där inget växer och det inte rinner något vatten. Där vädret plötsligt slår om och blir alldeles obarmhärtigt för en utsatt människa.

Vid gränser är det på ett annat sätt. Man är kvar i något och bortom det råder andra villkor. Ett annat land, ett annat element, en annan kultur, ett annat sätt, ett annat liv, kanske rentav en evighet. Ibland är gränsen stängd, omöjlig att passera och man blir kvar. Men är den öppen kan man passera. Om man vill och kan. En risk och en möjlighet.

En dag kommer vi alla till den stora gränsen. Gränsen till evigheten. Själv tror jag att någon möter oss där.

Hälsar
Thomas Wärfman
kyrkoherde

Innehåll



- 4 TIO SPANINGAR | Om gränser
- 6 RESA | Road trip vid gränsen Norrköping/Linköping
- 12 MÖTET | Anna Lövheim
- 16 UPPLEV | Berlinmuren
- 18 RECENSIONER | Film och bok
- 19 EN FRÅGA | Tre svar
- 20 HEMMA HOS | Lili Stenmark
- 24 OM | Jantelagen
- 26 LIVET | Gränser
- 38 HISTORIA | Kvinnors rösträtt
- 42 SAGT OM | Gränser
- 44 KRÖNIKA | Maria Bard om relationer
- 44 HEJ DÄR | Daniel Forsberg



ANSVARIG UTGIVARE
Thomas Wärfman, kyrkoherde

REDAKTION
Cilla Holmqvist, redaktör och art director
Matilda Eklöf, text och illustration
Malin Singelsö, text, foto och layout
Annelie Tollerå, text
Therese Götberg, text
Niclas Fasth, foto

UTGIVARE
Svenska kyrkan i Norrköping

TRYCK
Norrköpings tryckeri

DISTRIBUTION
Gratistidning/Postnord

OMSLAGSBILD
Foto Niclas Fasth

KONTAKT
Svenska kyrkan i Norrköping
Box 263
601 04 Norrköping
011-24 10 00
norrkoping@svenskakyrkan.se

Svenska kyrkan 
NORRKÖPING

1

Gränsbrytande material

Spindelsilke är ett av naturens mest fantastiska material. Tråden är starkare än någon annan tråd som människan kan tillverka. Samtidigt är den lätt, elastisk och biologiskt nedbrytbar. Den har visat sig svår att återskapa syntetiskt men nu verkar ett företag i Japan lyckats knäcka koden. Detta genom att avkoda den gen som ansvarar för tillverkningen av proteinet som i sin tur är huvudkomponent i spindelsilket. Med hjälp av en bakterie kan de nu tillverka silkestråden på 10 dagar. Silket kan komma att användas inom allt ifrån industrier och medicin till textiltillverkning.



2

Vintersolståndet – gränsen mellan ljus och mörker

Vintersolståndet inträffar vid den tidpunkt då solen står som lägst på himlen sett från det norra halvklotet. När det sker äger årets kortaste dag och längsta natt rum. I år inträffar vintersolståndet den 21/12. Vintersolståndet har haft stor betydelse i många kulturer. Romarna firade Den obesegrade solens fest vid vintersolståndet då dagarna började bli längre och nätterna kortare. I den kristna traditionen fanns också en solsymbolik, bilden av Gud som rättfärdighetens sol. På så sätt kunde den romerska festen lätt förvandlas till en kristen högtid och när Sverige kristnades stämde den gamla festkalendern ganska väl överens med den nya, när det kom till julen.



3

Att (av)dela rum

Ett rum och två syskon med varsin vilja. Vad är den bästa lösningen? Några bra tips för att på ett rättvist sätt göra båda barnen nöjda kan vara att:

- låta barnen vara delaktiga i planeringen av rummet.
- avgränsa rummet med ett skynke eller en skärm för att ge syskonen en känsla av att ha varsitt rum.
- inreda med möbler anpassade till barnens olika behov.
- inreda varsin hörna av rummet där respektive barn kan ha sin egen vrå.

Hur lång får en film vara?

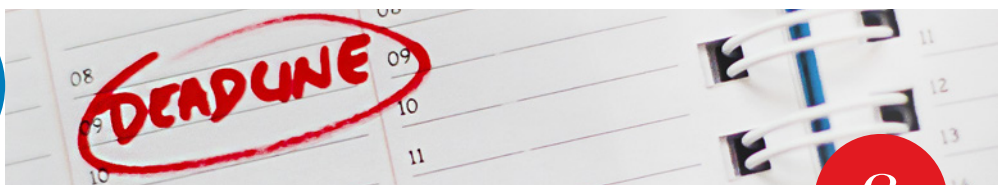
Vad är en bra längd på en film, var går gränsen? Detta beror på olika faktorer och det finns vissa knep för att komma fram till den perfekta längden. För att ta reda på hur lång en film ska vara bör följande faktorer tas i beaktning: syfte, målgrupp och tilltänkt forum. En film som har ett fantastiskt innehåll har, inte helt oväntat, en större chans att engagera en målgrupp under en längre tid. Det vill säga en film med en bra story, spännande miljöer, en personlig historia eller en rolig karaktär.

4

9-års jubileum och 60-årsjubileum

Samkönade par fick rätt att viga sig i Svenska kyrkan år 2009, samma år som den könsneutrala äktenskapslagstiftningen infördes i Sverige. Svenska kyrkan hade då samtalat om homosexuellas rättigheter under flera decennier. Kvinnors rätt att vigas till präster kom redan 1958. På Palmsöndagen 1960 vigdes de första tre kvinnorna till präster i Svenska kyrkan: Margit Sahlin, Elisabeth Djurle och Ingrid Persson.

5



Deadlines – bra eller dåligt med tidsgränser?

En av de viktigaste förutsättningarna för att genomföra uppgifter i tid är realistiska och tydliga målsättningar samt konkreta och mätbara mål och delmål. En annan benämning på detta är så kallade deadlines. Deadlines motverkar förseningar i arbetet. Samtidigt visar forskningsstudier från USA att det finns stora skillnader mellan att sätta dem själv och att låta någon annan bestämma när något ska vara klart. Studierna pekar på att det finns en risk med egna deadlines då vi tenderar att skjuta på dem, något som kan innebära att slutprodukten blir lidande. Samtidigt visar det sig att när deadlines sätts av andra blir uppgifterna gjorda i tid, men gör samtidigt arbetet mindre angenämt.

6



7

Julstress?

Får du lätt andnöd när du kikar i kalendern och inser att julen närmar sig med stormsteg? Julens budskap om frid på jorden kan ibland gå vilse i jakten på den perfekta högtiden. Den härliga gemenskap och kärlek vi hoppas på inför helgen kan bygga upp förväntningar som inte alltid är möjliga att uppnå, och vi fylls istället av stress och prestationsångest. Man ser också en koppling mellan genus och stressnivå. 14 % av män och 27 % av de tillfrågade kvinnorna uppgav att de kände stress inför julen. Även om Sverige är relativt jämställt verkar vi falla in i gamla könsroller inför julfirandet. Julklappar, städning, pynt och julmat är sådant som ska planeras och upplevs som en stress. 12 % är också oroliga över ekonomin. Tips finns som att planera mer och köpa julklappar tidigt. Men kanske handlar det också om att sätta gränser och komma fram till vad som är viktigt för just dig? Att inse att man räcker som man är. Vad i julfirandet ger dig glädje och energi? Prioritera, sätt gränser och skapa just din jultradition, förhoppningsvis i gemenskap med nära och kära.

9

8

När ska julpyntet upp?

Juldekorationernas vara eller icke vara, och kanske främst när de ska vara, väcker ofta debatt. Vissa menar att gränsen går vid första advent medan andra börjar julpynta redan i november. En undersökning gjord i Storbritannien visar dock att de som börjar pynta tidigt är gladare än de som väntar med pyntet. Enligt psykoanalytiker Steve McKeown beror detta på att pyntet väcker starka barndomsminnen från tidigare jular. Och ju tidigare pyntet sätts upp, desto mer tid får vi att påminnas om och glädjas av dessa minnen.

Gränslöst julfirande

Finns det något rätt och fel när det gäller julfirande? Självklart inte, det är ju upp till var och en att fira jul så som man vill. Men det kanske inte alltid är så lätt att göra "som man vill". Någon kanske jobbar på julafton, och måste fira julen på ett sjukhus eller en polisstation. En annan kanske har svårt att få till det så som hen önskar, utifrån ekonomiska förutsättningar eller ensamhet. I det fallet kan man hos vissa organisationer få ekonomisk hjälp inför julen och alternativa julfiranden anordnas i många städer och i flera församlingar. Att få julmat, besök av tomten och en gemenskap att sjunga julsånger med kan betyda så mycket.

10

Bäst före datum

Är du en sådan som kastar en blick på datummärken och skoningslöst kastar allt som passerat i soporna? Eller kör du på de tre S:en – sniffa, skåda, smaka? Den sistnämnda strategin är att rekommendera. I en värld där vi allt för gränslöst nyttjar jordens resurser är matsvinn ett av de områden vi måste förbättra. Den senaste globala rapporten från Boston Consulting Group visar att matsvinnet ökar, hela en tredjedel av all mat som produceras slängs. **Bäst före-datum** är bara en indikation på hur länge man kan vara ganska trygg i att livsmedlet behållit sin kvalitet om det förvarats enligt rekommendationen, men det mesta håller längre. **Sista förbrukningsdag** är den skarpare skiljelinjen, där livsmedlet ska användas innan passerat datum för att anses säkert att förtära. Så skona vår värld genom att använda dina sinnen, ser mjölken bra ut, doftar fräscht och smakar som den ska – då är det bara att dricka.

resa | Gränsen

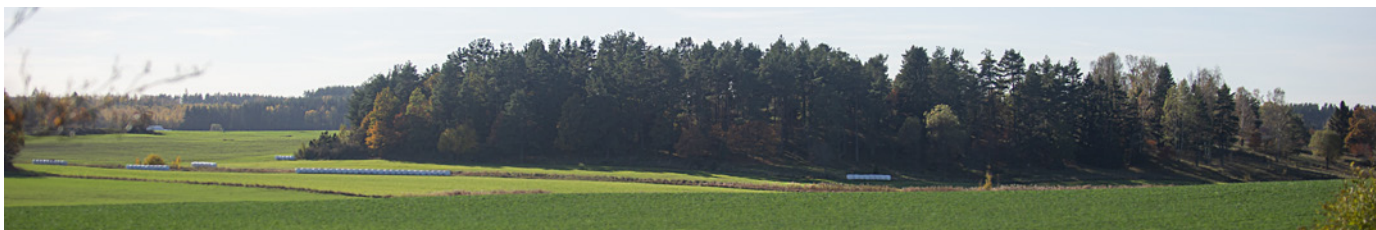
Roadtrip längs gränsen

Gränsen mellan Linköping och Norrköping. Tvillingstäderna och rivalerna. En lite trätsam symbios med traditionen av arbetarstaden mot residensstaden. Men städerna har arbetat i många år för att riva dessa murar och istället se möjligheterna för regionen i de två städernas närhet. Vi tycker det är dags att gräva ner alla eventuella spår av en stridsyxa och beger oss mot gränsen med ett positivt anslag. Häng med!

Text & foto Malin Singelsö







Ovan Kossorna betar nöjt i sin hage, och tjatar efter lite kornkross, helt obekymrade av kommungränser.



Ovan Ibland kan man ju bara inte hålla sig ända fram. På Circle K Norsholm får man sista kaffet innan Linköping.

Ovan Längs med diket som kantas av vass går gränsen mellan kommunerna. En vacker utsikt över det som avdelar Norrköping från Linköpingslätten.

Nedan Fram och tillbaka, fram och tillbaka. Östgötapendeln, en viktig åder genom länet.



Hallebysjön

Det är en tidig morgon och vi följer slingriga vägar mot gränsen. Motorväg blir kurvig asfaltsväg som övergår i grusväg. Till slut tar vi oss in en bit på en traktorstig innan apostlahästarna är enda möjliga alternativet för att ta sig vidare. Vi beger oss in i en orangegrön blandskog, upp för en kulle, och nedför densamma. Det doftar höst och jord av de fuktiga gula löven som täcker stigen. Sjön är skymd, men kartan avslöjar att den ligger strax framför oss. Hallebysjön är inte en sjö som fjäskar med oss människor. Här ligger inga bryggor eller badvänliga stränder. Ingen utsikt eller passage är röjd i den ymniga vassen. En gammal kanot ligger övergiven, lutad mot en björkstam. Bortom vassen vilar skönheten hos det orörda. En häger sveper tyst över sjöns södra strand. Man hör enstaka rop av

sjöfågel och ett svanpar glider stilla över ytan långt bort i sjöns andra ände. Här, i sjön som ligger i Norrköpings, Söderköpings och Linköpings kommun, är det naturen som håller i takt pinnen. Vackrare symfoni får man leta efter.

Skinstad Gård

Vi står på terrassen med en vidunderlig utsikt över jordbruksslätten som sträcker sig från gården, ut över fält, dalar och dungar.

– Därborta vid vassen går gränsen mot Linköping”, berättar Jeanette Lindholm som driver gården tillsammans med sin sambo.

– Magnus brukar muttra lite över det där ibland”, skrattar Nettan, för på andra sidan det diket så har de högre jordbruksstöd. Det hör till Linköping och Östgötaslätten räknas som mer bördig. Vi har bra mark, men gränsen

måste väl gå någonstans. Annars är det inte några direkta konstigheter med att bo på gränsen. Vi har lika nära till både Norrköping och Linköping. Att vi tillhör Norrköpings kommun men har postadress Linghem och 013 som riktnummer kan väl i och för sig vara lite rörigt, men mest för andra. Vi trivs bra här.

Circle K Norsholm

Vill du få i dig en kaffe innan du lämnar Norrköpings kommun, så är Stat...förlåt, Circle K Norsholm sista utposten. Ett stopp för semesterfrare, lastbilschaufförer och idoga pendlare. När du rullar upp på E4 efter ett stopp här så har du cirka två kilometer kvar till gränsen. Pendlare kan nog delas upp i team Norsholm eller team Herrbeta. Vilket gäng tillhör du?

”Med alla de där milen de
cyklar behövs en paus för en
Bikermacka och något sött”



Kapten Billes

Alldeles vid slussen i Norsholm, där vattnet beger sig vidare ut i Roxen, hittar vi en röd lada med vita knutar. Detta är Kapten Billes, ett populärt utflyktsmål. Kanske allra helst för de stora grupper av landsvägscyklister som tränar över hela länet, vänner i sporten över kommungränsen. Många ger sig ut så fort gruset är sopat från gatorna och tanken på Vätternrundan börjar göra sig gällande. Annica och Josef Puschl som driver kaféet har satsat på sina trogna cyklister med specialrätter på menyn och en servicestation för att kunna fixa till eventuella problem med cykeln innan vidare färd.

– Vi har många landsvägscyklister på besök under hela säsongen, men mest besök under våren och fram till Vätternrundan. Det är jättetrevligt! Och med alla de där milerna de cyklar behövs en paus för en Bikermacka och något sött”, säger Annica och ler. Josef nickar medhållande.

Östgotapendeln

Det finns nog inget som passerar gränsen mellan Norrköping och Linköping så ofta som Östgotapendeln. Den välkända raden lok med vagnar i vitt, orange och rött som avgår och ankommer i en aldrig sinande ström från Centralstationen i Norrköping. Östgotapendeln är Östgotatrafikens lokal- och regionaltåg på sträckorna Norrköping - Linköping - Mjölby - Tranås samt Norrköping - Linköping - Mjölby - Motala. Systemet invigdes den 12 juni 1995. Eva Jylltorp, kommunikationschef på Östgotatrafiken berättar att man i år, 2018, tror att man kommer att spränga gränsen på fyra miljoner resor under helåret med Östgotapendeln, totalt sett i vårt län. En viktig del av vår regions infrastruktur, och ett vardagligt inslag i livet för många Norrköpings- och Linköpingsbor.

Lillkyrkakärret

Lillkyrkakärret ligger på gränsen mellan Norrköpings och Linköpings kommun. Det är ett av vår kommuns största kärrmarksområden. Det cirka två kilometer långa kärret är en fin plats för fågelskådning. Vid kraftigt vårflöde kan man se vadare såsom brushane, kärrsnäppa, grönben, gluttsnäppa och svartsnäppa. Häckande arter är grågås, kanadagås, tofsvipa, enkelbeckasin, rödbena, gulär, ängsbiplärka, sävsångare och sävsparv. Arter som regelbundet förekommer är häger, sångsvan, trana, brun kärrhö, lärkfalk och ibland även småfläckig sumphöna. Det är en gyllene höstdag när vi besöker kärrmarken. Solen reflekteras i de långsträckta dammarna så ett disigt vitt ljus fyller vyn, där svanar och gräsänder huserar just idag. Vi är inte långt från regionens huvudstäder, men här är alldeles stilla. Vilken lyx, att ha så vackra miljöer runt knuten. •





Vilja att agera

Samhällsengagemanget har alltid varit starkt hos Anna Lövheim. På visitkortet är hon näringspolitisk chef på Östsvenska Handelskammaren, även om hon nu gör sig redo att ta klivet vidare mot att starta eget.

Text Annelie Tollerå Foto Niclas Fasth

Jag har alltid velat påverka i samhället, konstaterar Anna. En dag sa min man: ”du ska inte sitta här och övertyga TV:n. Du ska ut och agera på riktigt!”

– Sedan jag var liten har jag varit uppmärksam på vad som händer i världen, fortsätter hon. Jag kände att det angår mig hur världen ser ut. Tidigt förstod jag att människor har olika förutsättningar i livet och funderade mycket kring det. Jag hade ett väldigt starkt rättvisepatos redan som barn.

I familjen där Anna växte upp gick diskussionerna varma i samhällsfrågorna. Oräknliga är de kommentarer som föräldrarna fällde vid nyheterna på TV.

– Mina föräldrar har aldrig varit partipolitiskt engagerade, berättar Anna, men de var väldigt samhällsintresserade. Jag växte upp i ett familjeklimat där det var självklart att min åsikt räknades och jag blev tidigt inbjuden i familjens diskussioner.

Som liten hade Anna stora men naiva drömmar om att starta ett barnhem i Colombia. Hon ville göra något för samhällets mest utsatta. Men så kom livet i vägen. Idag har Anna två barn, make och hus i Norrköping.

Östsvenska Handelskammaren

När Anna ska förklara vad Handelskamarväsendet är tar hon oss med ända till Frankrike och 400 år tillbaka.

– Det hela började på 1600-talet i Marseilles, berättar Anna. Idén var enkel; vi går ihop så blir vi starkare. Genom att bilda en handelskammare skulle alla parter gynnas. Det skulle vara en plats att utbyta idéer på, göra affärer och sätta ljuset på frågor som var viktiga för näringslivet och samhällsutvecklingen.

Handelskammaren är idag en medlemsorganisation som har ungefär 1000 medlemmar i den Östsvenska regionen, som omfattar Östergötland, Sörmland och Gotland. I Norrköping finns ett av Handelskammarens kontor och här finns merparten av Handelskammarens medlemmar i regionen.

Handplockad till tjänsten

Anna blev handplockad till sin tjänst på Handelskammaren och rollen har med tiden formats efter Annas erfarenhet och hennes hjärtefrågor. En stor fördel var hennes kunskaper om hur det politiska spelet fungerar tyckte man vid rekryteringen.

– Jag driver frågor som är viktiga för näringslivet, men jag har också ett stort hjärta i att utveckla och förändra i samhället. Jag har tittat på vad vi har för utmaningar i vårt samhälle och funderat på hur vi kan bidra från Handelskammarens håll. Handelskammaren är partipolitiskt obunden, men min tidigare politiska erfarenhet, den öser jag ur. Främst handlar mitt jobb om att bygga relationer mellan människor.

Annas största hjärtefråga är kompetensförsörjning med fokus på integration och mångfald.

– Det är självklart att vi måste använda alla resurser som finns i samhället, konstaterar Anna. Att stora grupper går arbetslösa är slöseri. Att människor till exempel får snabbare tillgång till språkkunskaper är viktigt. Att kunna kombinera språkinläring och praktik är självklart.

Gränslös frukost

Ett av de koncept som Anna har varit med och startat är Gränslös frukost. Idén kläcktes en dag i Handelskammarens fikarum år 2015.

– Det är en sådan där idé som tog fart



och började rulla av sig själv väldigt snabbt. Det märktes att idén fyllde ett behov.

År 2015 var samhället hårt pressat av en hög inströmning av asylsökande. Samtidigt hade näringslivet stora rekryteringsbehov och svårt att hitta kompetensen. Näringslivet fullkomligt skrek efter personal, som Anna uttrycker det. Hon pratar plötsligt med stort engagemang. Hennes hjärtefråga blir tydlig.

– Vi insåg att vi skulle kunna bidra med själva mötesplatsen - en kontaktyta mellan arbetssökande och potentiella arbetsgivare. Idén är oerhört enkel, men väldigt effektiv, nämligen att bjuda på frukost! Genom att dela en måltid bryts barriärer och något alldeles särskilt händer, försäkrar Anna.

Några gånger per termin arrangerar Handelskammaren Gränslös frukost. Vid det här laget har minst 30 frukostar ägt rum. Konceptet är redo att expandera och kommer även att starta i Nyköping, Valdemarsvik och Motala.

– Alla medlemsföretag är inbjudna, berättar Anna, men några av de stående deltagarna är Portalen, Svenskt näringsliv, Företagarna, Rotary och Arbetsförmedlingen. Själva frukosten startar

klockan 7.30, klockan 8.00 drar morgonens program igång och vi är färdiga vid 9.00. Både Arbetsförmedlingen och Portalen tar med en grupp arbetssökande och först får företagen presentera sig själva och vad de har att erbjuda, sedan får de arbetssökande presentera sig själva och sina kompetenser.

Socialt ansvar

I Norrköping är Handelskammaren unik om man jämför med övriga Sverige. Det är till exempel inte en självklarhet att en offentlig förvaltning som Arbetsförmedlingen är medlem.

– Det är typiskt för oss i Norrköping att inte enbart affärsföretag är medlemmar. Förutom Arbetsförmedlingen har vi också Svenska kyrkan, Rädda barnen och Idrott utan gränser som medlemmar till exempel. Norrköping är en stad med sina särskilda behov. Vi konstaterar fortfarande en hög arbetslöshet här och vi har en hög andel invandrare.

Det är tack vare Annas hjärtefrågor och kontaktnät som Handelskammaren har knutit till sig den offentliga förvaltningen och hjälporganisationerna. Men att företagen tar socialt ansvar ligger också i tiden. Anna vittnar om en stor lyhördhet från näringslivet för

integrationsfrågor, mänskliga rättigheter och miljö.

– En insikt som jag har gjort på senare år är att näringslivet har sin logik, det offentliga har sin logik och politiken har sin logik. Ibland är det svårt för dessa att mötas och förstå varandra. Jag upplever att jag kan vara "avkodaren", bryggan emellan. Jag ser inte mig som en person som är så lätt att placera in i ett fack. Det är typiskt mig att flöda emellan. Jag har en slags holistisk syn på samhället, allt hänger ihop.

Ostlänken

En annan verksamhet som Anna har varit med om att bygga upp är East Sweden Infra Cluster, som är ett nätverk i samverkan kring tillväxten av Ostlänken. Målet är att skapa en av Sveriges mest intressanta tillväxtregioner.

– När diskussionerna om Ostlänken kom igång insåg vi direkt att det här är en jättestor grej för regionen, berättar Anna. En samhällsförändrande händelse, som kommer att leda till större regional attraktivitet och väldigt många arbetstillfällen. Vad vi gjorde var att skapa ett nätverk mellan kommuner, näringslivsaktörer och offentlig förvaltning.

Nätverket har fallit väl ut med 500



”Min dröm och vision är FN som en samlande världskraft, där gränser inte är intressant”

medlemsföretag.

– Jag kände mig lite som en missionspastor när jag var ute och skapade intresse för nätverket, berättar Anna med glimten i ögat. Mina kollegor konstaterade att till och med ett så torrt ämne som infrastruktur kunde jag göra intressant. Det är nog så att folk lyssnar och blir fascinerade när jag pratar. Det är också därför jag nu tar steget och startar eget, bland annat som inspiratör.

En mandatperiod i riksdagen

Anna är i grunden utbildad jurist med inriktning på mänskliga rättigheter och hade från början siktet inställt på att bli målsägande för utsatta kvinnor och barn. Under en period arbetade hon på Migrationsverket som asylhandläggare.

– Jag har varit i rollen att tillämpa lagar och ta beslut utifrån gällande regelverk. Men där kom också insikten att jag istället ville vara den som är med och utformar lagar och samhällsfunktioner. Som ung vuxen var jag en typisk föreningsmänniska som arbetade frivilligt för Röda korset, Rädda barnen, Bris och liknande organisationer.

Så småningom ledde samhällsengagemanget henne till politiken.

– Jag minns med värme väldigt

livliga politiska debatter i ungdomen om hur samhället skulle styras. Vissa människor uppfattade det som att vi bråkade när vi diskuterade. Visst gick det livligt till ibland, men det var inte bråk. Jag tycker om att debattera och att argumentera.

Efter att Anna hade börjat engagera sig partipolitiskt blev hon kontaktad av partiet och rekryterad som sakkunnig på fri- och rättighetsfrågor och migrationsfrågor. Hon jobbade sju år i riksdagen och satt en mandatperiod i Stockholms fullmäktige.

Samhälle som hårdnar

Anna reflekterar kring ett hårdnande samhälle där allt fler länder stänger sina gränser.

– Det går tillbaka på hur vi har byggt vårt samhälle, tror jag. Här i Norden har vi idealet av individen som självständig, inte beroende av sin familj eller släkt. Vi har arbetslöshetsförsäkring, föräldraförsäkring och bostadsbidrag. Det gemensamma samhället tar ansvar för alla. Men vi har också byggt in ett större avstånd mellan varandra i det här systemet.

– Under 20 år har vi haft en ganska stor inströmning av personer som inte alls har erfarenhet av den typen av samhälls-

bygge, fortsätter Anna. Det blir spännande. Men jag menar inte att vi ska stänga våra gränser och avskärma oss från influenser utifrån, tvärtom. Vi behöver människor som kommer in, men vi behöver också integrera effektivare.

Vi pratar om den migrationsvåg som rådde i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet, då 1,5 miljon människor utvandrade från Sverige, de flesta till Nordamerika.

– Det är samma sak som händer idag, konstaterar Anna. Människor vill flytta för att ha en bättre chans att bygga en bra tillvaro för sig själva och sina barn. Vi kan aldrig stoppa människor från att röra sig över gränserna för att skapa sig ett bra liv. Det är en stark drift hos människan.

– Personligen ser jag ett scenario där nationalstatsgränserna blir mindre betydande i framtiden, säger Anna. Min dröm och vision är FN som en samlande världskraft, där gränser inte är intressant. Tänk ett enda världsomfattande välfärdssystem, där vi kan se oss som människor av vår jord istället för människor som avskärmar oss från varandra med gränser. •

30 år sedan murens fall

Berlinmuren var länge den mest påtagliga symbolen
för järnridån och Europas delning under kalla kriget.
Under 27 år delade den Väst- och Östberlin åt.

Text Matilda Eklöf Foto Wikimedia commons

Nästa år är det 30 år sedan murens fall. Men historien om murens fall hade kanske sett helt annorlunda ut om det inte varit för en blixtnkallad presskonferens och en felinformerad partifunktionär.

En avgörande presskonferens

– Från och med när kommer det här börja gälla? Frågan klingar ut och en spänd tystnad lägger sig i det fyllda pressrummet. Uppå podiet rör sig representanterna för DDR obekvämt i sina stolar. Framför dem väntar ett helt rum med journalister på svar. Kan det verkligen vara möjligt att gränsen mellan Öst- och Västberlin kommer öppnas upp?

Partifunktionären Günter Schabowski letar bland sina papper. Högen med dokument han fick från partiledningen är enorm och han har inte hunnit läsa igenom allting än. Fortfarande med blicken fixerad vid sina papper yttrar han de ord som kommer skrivas in i historien.

– Efter vad jag vet träder ... är det omgående, genast!

Det är den 9 november 1989 och med de orden är gränsen, som under 27 år skiljt Väst- och Östtyskland åt, öppnad. Sanningen är dock att partifunktionär Schabowski egentligen inte alls hade någon aning om när beslutet om att öppna upp gränsen skulle börja verka. För officiellt har inget beslut tagits om att öppna gränsen, partistyrelsen sitter

fortfarande i möte. Men hela presskonferensen har direksänt på TV och blundern är ett faktum. I nyhetsrapporteringarna uppges dessutom att man kan ta sig igenom Berlinmuren utan visum.

Efter den kaotiska presskonferensen samlas tusentals Östtyskar vid gränskontrollerna. De börjar bokstavligt talat slita muren i bitar och vakterna har inget annat val än att öppna upp gränserna. Berlinmurens fall är därmed ett faktum. Nu är det möjligt för alla att korsa gränsen mellan Öst- och Västberlin. Familjer och vänner kan äntligen återförenas.

Restes under en natt

Berlinmuren stod i drygt 27 år, men dess tillkomst gick betydligt snabbare. Som-



Snabba fakta om Berlinmuren

Längd: 155 kilometer

Uppfördes: 13 augusti 1961

Revs: Rivningen påbörjades officiellt 13 juni 1990, men startade egentligen i november 1989.



maren 1961 kunde förvånade Berlinbor konstatera att deras stad hade delats upp av en lång avspärrning i betong. Även om Östberlin hade varit avskilt från Östtysklands territorium sedan 1950-talet så hade gränsen till Västberlin ändå varit obevakad och öppen.

Men det var just denna öppenhet som ledde till Berlinmurens plötsliga uppkomst. Förhållandena i Östtyskland var svåra med strejker, uppror och fattiga förhållanden. Många sökte sig därför från Östtyskland till det mer välbärgade Västtyskland där karriärmöjligheterna var större och kulturen blomstrade. Från 1949 till 1961 flydde 2,7 miljoner människor till väst via Berlin.

Detta ledde till att ledningen i Östtyskland på allvar började fundera kring hur

de kunde hindra sina medborgare från att lämna landet. Efter att länge ha förnekat planerna på en mur uppfördes Berlinmuren plötsligt natten mellan 12 och 13 augusti 1961. Till en början bestod den av avspärrningar med taggtråd men det byggdes en mer permanent mur och byggnader runtomkring revs.

Men Östtyskland lyckades inte hålla flyktingströmmarna nere i längden. Själva muren i sig var visserligen mycket effektiv (endast 5000 personer lyckades fly över eller under muren) men lättade gränsregler till grannländer som Ungern och Österrike gjorde att östtyskarna istället flydde den vägen. Under sensommaren och hösten 1989 flydde hundratusentals östtyskar landet via grannländerna.

Framtidshopp

Efter den ödesdiga presskonferensen och öppnandet av gränskontrollerna vid Berlinmuren gick resten snabbt. Gränserna öppnades upp mellan resten av Öst- och Västtyskland och mindre än elva månader senare, 3 oktober 1990, upptogs det forna Östtyskland i Förbundsrepubliken Tyskland. Tyskland var nu återigen ett enat land.

Berlinmurens fall utgör kulmen för en rad med händelser som kom att leda till Sovjetunionens fall och slutet på kalla kriget. Berlinmuren blev med tiden den absolut starkaste symbolen för delningen av Tyskland och Europa under kalla kriget. I mångas ögon var murens fall därför en av de största händelserna i Europas historia efter andra världskriget. •

Recensioner



FILM: **Gräns (2018)**

REGI: Ali Abbasi

MANUS: John Ajvide Lindqvist & Isabella Eklöf

I ROLLERNA: Eva Melander, Eero Milonoff, Jörgen Thorsson m.fl.

"När jag var liten trodde jag att jag var någonting speciellt. Jag hade en massa idéer om mig själv. Sen blev jag vuxen och fattade att jag bara är människa"

Tullkontrollanten Tina (Eva Melander) är inte som alla andra. Med en grovhuggen fysik, tovtigt hår och spetsiga tänder lever hon ett liv i stillhet i utanförskapets gränsland. Hon går till jobbet, handlar, hälsar på sin alltmör demente far, går på långa skogspromenader och blir utskälld av sambons tävlingshundar. En människa precis som alla andra. Fast ändå inte.

Det är nämligen inte bara hennes utseende som skiljer henne från mängden. Hon kan också lukta sig till andras känslor. Skam, skuld, vrede. En egenskap som hon utnyttjar i sitt jobb vid tullen för att ta fast langare, smugglare och kriminella.

När hon en dag träffar den mystiske Vore (Eero Milonoff) hittar hon för första gången i sitt liv någon som både liknar och beter sig precis som henne. Men vem är han egentligen och vad vill han med henne?

Gräns är en film som på många sätt

både är gränslös och gränsöverskridande. Filmen är baserad på novellen av John Ajvide Lindqvist (Låt den rätte komma in) som också skrivit manus. Till tonerna av Martin Dirkovs drömmande musik utforskas gränserna mellan natur och stad, människa och djur, man och kvinna, saga och verklighet.

Filmen har hyllats av en enad kritikerkår och har redan vunnit flera priser, bland annat den prestigefyllda kategorin Un certain regard (ung. ett särskilt ögonkast) på filmfestivalen i Cannes. Den blir också Sveriges Oscarsbidrag i kategorin bästa utländska film.

Gräns är ett säkert kort om du vill se en film av hög kvalitet garanterat olikt allt du tidigare sett. Se den och avgör själv!

/Matilda Eklöf

BOK: **Kafka på stranden**

FÖRFATTARE: Haruki Murakami

"I allas liv kommer det ett tillfälle när det inte längre finns någon återvändo. Och i väldigt få fall ett tillfälle när du inte längre kan ta dig framåt. Och när vi når det tillfället är allt vi kan göra att acceptera det. Det är så vi överlever"

Kafka Tamura är femton år och har rymt hemifrån. Han är en lugn och ovanligt lång pojke som bär på en gammal ryggsäck och många fixa idéer. Nu är

han på flykt från sin far och på jakt efter sin mamma och syster som försvann för många år sedan.

Vi får även lära känna den åldrade Nakata som kan tala med katter. Han spenderar sin tid med att hitta borttappade katter och är tämligen nöjd med tillvaron. Men ett sökuppsdrag visar sig särskilt svårt och plötsligt befinner sig Nakata för första gången i sitt liv ute på vägarna, långt bort från trygga rutiner och hemlagade mål.

Haruki Murakami är en av Japans främsta författare och hans namn förkommer ofta i förhandsspekulationerna om Nobelpriset i litteratur. Han har gjort sig känd för sina målade och ovanliga berättelser. Många författare kan skriva drömskt och fantasifullt, men Murakami är en av få som kan skriva så det känns som du själv drömmer.

Kafka på stranden är en modern klassiker som inte liknar någonting jag läst tidigare. Det regnar makrill och iglar, en kuslig kattfångare sprider skräck bland stadens katter och vi reser djupt in i parallella världar. Det är drömskt, vackert och bitvis väldigt obehagligt när vi förs in i den litterära drömvärld som är så typisk för just Haruki Murakami.

/Matilda Eklöf

Viktig milstolpe, en rolig grej eller något helt oviktigt – det finns flera infallsvinklar på företeelsen nyårslöften. Vi har frågat tre personer om hur de tänker kring nyårslöften.

Varför ger du ett nyårslöfte?



Cecilia Sandhu

Jag gör det mest på skoj som en stämningshöjare kring midnatt. Då kan det ofta bli något kravlöst och busenkelt, typ hoppa så högt du kan fem gånger. Men mitt nästa nyårslöfte ska bli att dricka extra mycket vatten. Det kan nog alla behöva göra!



Sandra Klint Fox

För mig ger livet hela tiden möjligheter att utvecklas som människa. Ceremonier är en viktiga för att fira livets olika faser. Nyår är en ceremoni för mig då jag tar mig tid att reflektera över mitt liv det senaste året och hur jag vill utvecklas som människa under det nya året. Ibland gör vardagspusslet med små barn det svårt att hinna med sådan "lyx". Men för mig är det fundamentalt viktigt och nyårslöften är för mig en fin möjlighet till eftertanke och reflektion så jag inte bara "gör" för att något förväntas av mig, för att jag alltid gjort något eller för att alla andra gör det.



Henning Singelsö

Jag är inte konsekvent när det gäller att avge nyårslöften. Sådana som jag givit tidigare har handlat om träning, ätvanor men också om agerande i sociala sammanhang som användande av Facebook.

Löften är inte alltid uttalade utan mer en överenskommelse med mig själv att ändra till beteenden som får mig själv och mina medmänniskor att må bättre och känna sig uppskattade.

Som jag ser det så handlar löften om att skapa yttre mekanismer och på så sätt öka viljan till förändring. Det är lätt att man rycks med och lovar någonting som man nästan direkt vet att man inte kommer klara av att hålla. Då är det bättre att sätta mer realistiska mål och förmedla en ärlig intention. Ärliga intentioner kommer alltid att tas emot positivt, även om man skulle misslyckas.

I år avgav jag ett löfte inför nästa år redan i augusti så nyårslöfte kommer inte behövas. Mitt löfte handlar om att jag skall vara i min bästa form inför nästa års cykelsäsong. Annars är det lätt att gå i ide under vintern!





OM LILI

Namn | Lili Barbro Helena
Stenmark

Född | 27 augusti 1941

Familj | Fem biologiska barn,
4 fosterbarn, 16 barnbarn,
bonusbarnbarn, särbon Bosse
som bor i Örebro och hunden
Bagheera.

Gillar | Allt, men konst
och litteratur om jag frågar
magen!



hemma hos | Lili Stenmark

Hjärtat i Skärkind

Lili Stenmark är kläddesignern som blev modell, som blev kulturarbetare, som blev jordenruntresare och mångsysslare. Sedan tolv år tillbaka bor hon mittemot Skärkinds kyrka och driver konstgalleriet GalleriLi. Vi träffades hemma hos Lili för att prata om livet, konsten och att utmana gränser.

Text Matilda Eklöf Foto Niclas Fasth

I Skärkind skiner solen. Höstlöven glittrar i ljuset. Gårdsplanen framför kyrkan är fylld med bilar. Det är möte i församlingshemmet, berättar Lili och går över gruset. Hon bor sedan 12 år tillbaka i huset precis mittemot kyrkan. Lili går målmedvetet mot den gamla röda ladan i hörnet av tomten.

– Det här är gamla Skärkinds brandstation, berättar hon glatt när hon kommer fram. Den ligger på min tomt! Den var helt fallfärdig förut men jag renoverade upp den. Nu har jag min gräsklippare och motorsåg därinne.

Förutom brandstationen finns det en likvagnsbod på tomten (innehållande

likvagnen som användes till Astrid Lindgrens begravning) och ett egengrävt land där Lili odlar potatis, kronärtskockor och tomater.

– Det gäller att vara ekonomisk när man jobbar ideellt, inflikar hon och skrattar högt innan hon fortsätter bort mot huset.

Brukar fråga magen

Inne är det varmt och ombonat. Man behåller skorna på, förklarar Lili i förbifarten innan hon försvinner iväg bland rummen för att sen dyka upp igen från ett annat håll.

– Jag föddes i Sanviken (i Gästrikland), sen flyttade jag till Stockholm och vidare till Kolmården. Jag flyttade hit för att

jag ville göra något kul när jag blev pensionär. Jag brukar fråga magen ”vad tycker du bäst om?” då sa min mage att jag tycker om litteratur och jag tycker om konst. Så det blev ett galleri!

Vägen till Skärkind var inte helt rak. Hon ställde in visningen av huset flera gånger. När hon kom dit var det slitet och gammalt. Dessutom ingick det en liten dam på övervåningen med besittningsrätt. Det som gjorde Lili mest fundersam var dock just närheten till kyrkan.

– Jag tänkte att om man ska bo såhär nära kyrkan måste man sköta sig. Och det kunde inte jag garantera. Hon skrattar igen och blickar ut genom fönstret



Ovan Med bara gårdsplanen emellan hamnar kyrkan mitt i blickfånget



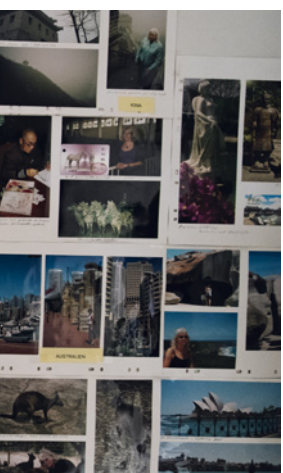
Vänster Skärkinds gamla brandstation ligger på Lilis tomt.



Ovan Lili har rest över hela världen i sitt arbete och på fritiden. På kartan har hon markerat ut alla platser där hon varit.



Ovan Tropikhjälmen tillhörde Lilis pappa som var sjöman och reste över hela världen. Hatten med stjärnan köpte Lili som ett reseminne i Karelen.



Vänster Lili jobbade som mannekäng på 60-talet

”Jag säger till alla att kyrkan är min kompis”

mot kyrkan.

Men hon blev övertalad och när hon flyttade in såg hon till att göra upp med kyrkan en gång för alla.

– Jag hade lite vänner här och vi skålade med kyrkan och sa ”skål kyrkan nu blir vi vän med dig”.

Och tänk, det är det bästa jag har gjort. Jag säger till alla att kyrkan är min kompis. Det är perfekt på alla sätt och vis. Jag hade inte kunnat få det bättre som pensionär.

Hjärtat i Skärkind

För tillfället står Lilis hem värd för en utställning om hennes liv. Hjärtat i Skärkind – om och med Lili Stenmark. Från början var arbetsnamnet Gränslöst och det är inte direkt svårt att förstå varför. Lili har rest över hela världen, utbildat sig till kläddesigner, jobbat som modell, ordnat världsutställningar, lärt sig spinna lin, måla porslin, dansa folkdans, väva, brodera, skulptera och tillverka vin. För att bara nämna några saker.

Varje rum i huset har fått ett tema till utställningen och överallt ligger saker med stor betydelse i Lilis liv. Konstverk, fotoalbum, kläder. I ett av rummen finns en flaska sprit med en giftorm i. Den köpte hon i Kina till sin vän Per Gunnar Evander.

– Jag fick kämpa för att få den genom tullen. Sen ville han inte ha den. Men jag smakade det med min väninna Elsie.

Och det där vet du, det sätter fart! Hon skrattar igen och håller upp flaskan i ljuset.

Familjen är viktig – och stor

I samma rum finns också Lilis familj presenterad. De fyller upp en hel vägg.

– Jag brukar säga att här har jag mina barn och mina barnbarn och mina barn och mina barnbarn och mina barn och mina barnbarn. Jag har fem biologiska barn och fyra fosterbarn. Sen har jag sexton barnbarn med mina gener och en massa bonusbarnbarn. Sen har jag en särbo som heter Bosse som bor i Örebro. Han är jättegullig. Hans barnbarn är också med på den här väggen, visar hon och pekar.

Att pensionera sig som pensionär

Lili är pensionär men hennes schema är fullspäckat. Hon ordnar författarprogram på biblioteket, föreläsningar hemma och konserter i kyrkan. Och så är det galleriet. Att hon är flitig är det ingen som kan säga något om. Fast det finns planer på att trappa ner, i alla fall lite grann.

– Jag har inte riktigt förstått att jag är pensionär än men det börjar sjunka in, säger hon och ler brett. Den här konstutställningen är nummer 91. Jag har sagt att jag kör med galleriet till utställning 100. Så nästa år och lite till. Jag skulle kunna hålla på hur länge som helst men jag tänkte bli lite pensionär också, avslutar hon och skrattar igen. •



Jantelagen på svenska

- | Du skall inte tro att du är något.
- | Du skall inte tro att du är lika god som vi.
- | Du skall inte tro att du är klokare än vi.
- | Du skall inte inbilla dig att du är bättre än vi.
- | Du skall inte tro att du vet mer än vi.
- | Du skall inte tro att du är förmer än vi.
- | Du skall inte tro att du duger till något.
- | Du skall inte skratta åt oss.
- | Du skall inte tro att någon bryr sig om dig.
- | Du skall inte tro att du kan lära oss något.



Jantelagen

–Du ska inte tro att du är något! Den kommentaren har vi väl alla fått kastade på oss någon gång. Ibland viskar vi oss själva det i örat. Men är det ett svenskt drag, eller i alla fall ett skandinaviskt? Eller är det bara något allmänmänskligt som bottnar i avundsjuka?

Text och illustration Malin Singelsö

Den förfördelade känsla man kan få när någon annan har det man själv önskar ha, lär ha funnits i människans hjärta sedan urminnes tider. En gräns som icke skall överskridas, om man ska få andras gillande. Behöver man verkligen bry sig om det? Är Jantelagen i upplösning i vårt samhälle? Eller har den kanske bytts ut mot en ny jante på axeln som istället viskar ”du är inte nog, du räcker inte till”?

Jantelagen myntas

”Du ska inte tro att du är något”-mentaliteten fick ett namn år 1933 då den norsk/danska författaren Aksel Sandemose skrev boken ”En flykting korsar sitt spår”. Aksel växte upp i danska Nykøbing Mors, en stad han i boken kallar Jante, där av namnet Jantelag. Man kan tänka att Aksel själv förknippade denna attityd med staden han vuxit upp i.

Han satte tio budord till sin Jantelag. Det är självklart ingen lag i juridisk mening utan rättesnören som en grupp människor omedvetet eller medvetet sätter upp som en typ av beteendereglering i interaktionen med varandra.

Ett synsätt med två sidor

Kanske tjänade detta synsätt någon typ av funktion i ett fattigt Sverige där förändring var något svårt och man skulle ”blifva vid sin läst”. Självuppfyllelse kunde bli ett farligt tilltag när alla händer behövdes i hemmet för att säkerställa överlevnad i svåra tider. Det ligger väl dessutom något mänskligt i att kika ut genom fönstret när grannen kör upp en ny fin bil på uppfarten och muttra lite för sig själv om folk som förhåver sig. Och vem har inte de där släktingarna som pratar om familjens svarta får, den som brutit sig loss och gör sin egen grej?

Vrider och vänder man lite på synsättet kan man även hitta ett positivt perspektiv

på Jantelagen. Självklart ska man känna sitt eget värde. Du är människa, och således oändligt älskad. Men du ska även älska din nästa såsom dig själv och inte känna att du har ett större människovärde än någon annan. Här hittar man starka paralleller till Luthers tanke kring folkkyrkan och gemenskapen.

Att växa med andra

En jantelag ligger nog snarast i en människas eller grupps inställning och mående. Mår man själv bra och är nöjd med sina val, har man lättare att glädjas åt andras lycka. Ett samhälle eller en grupp kan premiera att individer växer genom att stötta och bygga upp andra istället för att använda andra att klättra på. Jantelagen är något vi frivilligt väljer att följa eller förkasta. Som vanligt börjar det med den man ser i spegeln. Var vänlig, du vet aldrig vad människor du möter har att bära. •



Gränsöverskridande Charbel

När jag ska skriva om gränser, måste jag skriva om Charbel. När jag ska skriva om att korsa gränser, möta gränser, överskrida dem och tillslut vara på gränsen för sitt jag och för sitt liv men än en gång på något sätt ta sig tillbaka. Och finna att gränserna inte längre kan utmana dig. Då är det Charbels historia jag vill berätta.

Text Malin Singelsö Foto Malin Singelsö och Annica Fredberg

I dag en man som stannar upp gång på gång längs promenaden utmed Drottninggatan för att heja på bekanta. En prisbelönt föreläsare. Inte gränslös, men utan gränser. Minnena finns dock kvar, och hans ögon blänker av tårar redan vid första frågan som tar honom tillbaka i tiden.

En rullande stol

Den första gränsen att korsa var en landsgräns. Vi är i ett Syrien innan krigets utbrott. När husen och städerna som idag är ruiner fortfarande var fyllda av liv och rörelse, då människors vardag inte var så långt från vår. Men en dag var gatorna i kvarteren kring Charbels hus tomma. Alla var samlade kring hans familj. Hans mor hade fått en stroke och var allvarligt sjuk.

– Jag minns klagosången. Alla var samlade, och så klagosången... Jag var inte rädd, för en liten kille var det ett äventyr, att det skulle hända något. Jag förstod ju ingenting. Mamma var sjuk. Men jag minns vår totala förvåning

över den rullande stolen som väntade på flygplatsen i Sverige. Vi hade aldrig sett en rullstol förut. Jag fick åka i mammas knä. Vi skrattade allihop och lekte kring mamma och den rullande stolen. Men kvar i Syrien hade vi lämnat stora delar av vår familj, för att mamma skulle klara sig.

Förlorad självkänsla

Sedan hopade sig gränserna kring Charbel. De hade inte varit i Sverige många dagar när han såg en ung pojke kicka boll på innergården vid deras nya hem. I Syrien hade en boll varit allas boll, det var självklart att alla var med och spelade. Så Charbel sprang ner och ville vara med. En ny gräns visade det sig. Det blev ingen fotboll för Charbel den dagen. Han fick upptäcka gränser mellan sin familj och det nya samhället de levde i. Gränsen i ett nytt språk. Gränser i form av ängslan för det man inte känner till, mellan människor i form av rasism och främlingsfientlighet. Han mötte vänliga själar på vägen, som läraren Birgitta som smög till honom en macka när han var hungrig. Men överallt följde de honom,

dess gränser för vad han skulle vara och vem han fick vara.

– Jag var en väldigt vilsen kille. Jag hade tappat all min stolthet och självkänsla genom att inte kunna stå upp för mig själv. Jag hade inte den möjligheten då. Jag hade inget värde längre i mina egna ögon och gjorde dumma grejer. Jag betedde mig gränslöst på grund av alla mentala gränser som byggts upp runt mig. De flesta gränser är ju bara sådana som vi människor målar upp för oss själva, och de mentala gränserna var värre än något annat för mig. Tillslut hade de vuxit sig så höga att jag inte orkade mer. Jag vill avsluta allt.

Klivet upp på scenen

Men så vände det. På en dag. Utan att ha någon förklaring till det, någon utlösande faktor eller händelse, så blev Charbel troende. Han flyttade till Oskarshamn och började plugga teologi. Idag ser han tillbaka på dessa år som de bästa i hans liv.

– Jag hittade min röst och min gåva, och fick dessutom en möjlighet att använda den. Jag fick prata om mina

upplevelser ifrån "scenen" i kyrkan. Ju mer jag pratade om alla gränser jag mött, desto mer rämnade de. Dessutom fick jag tillbaka tron på mig själv. Att få kliva upp på en scen var nog en av de viktigaste gränser jag någonsin passerat. Jag var livrädd, jag kunde ju inte sådant här. Jag hade mängder av IG från skolan – meningsuppyggnaden, min svenska... Jag trodde alla skulle skratta åt mig. Men de skrattade inte och övning ger färdighet. Det var massor med folk som kom till kyrkan när jag talade och jag märkte att de tyckte det jag sade var intressant. Jag märkte att jag lärde mig läsa min publik och fånga deras uppmärksamhet. När jag sedan förstod att det inte brukade vara så mycket folk som kom, att de kom för

att lyssna på mig, då började jag resa mig som människa igen. Än idag är jag tacksam för applåderna jag får, men jag vet att det är på grund av min gåva som jag får dem, och skickar dem vidare till Gud som gett mig den gåvan.

Prata med varandra

Idag arbetar Charbel med att lyfta andra. Han vill hjälpa de människor som mår som han en gång mådde. Han ser dem, och vet vad de går igenom. Jag frågar om han har några konkreta råd till de som mår dåligt, som känner sig kvävda av gränser de inte förstår. Att hitta en gudstro är ju en högst individuell lösning som kanske inte kommer till alla i så rätt tid som den gjorde för Charbel.

– De gränser som är självklara för dig är kanske inte det för mig. Vi måste prata med och förstå varandra. Det är när vi träffar på gränser vi inte förstår som det byggs upp en frustration hos människor. Idag ser jag inte längre några gränser. Mitt samvete säger ifrån om något är fel, men jag låter mig inte hindras av gränser som bara finns i mitt eller andras huvud längre. En viktig gräns att lyfta bort är att jämföra sig med andra människor. Begränsa inte dig själv genom att mäta dig utifrån någon annan. Lyssna till ditt inre och ta reda på vem du är. •



Charbels tips för att lära sig bryta igenom gränser

- Gå till dig själv – vem är jag, vad vill jag och hur vill jag leva mitt liv?
- Mät dig inte med andras måttstock.
- Ta hjälp av andra människor. Inte nödvändigtvis din familj utan de som finns utanför med ett annat perspektiv. Folk vill hjälpa, om man har modet att be om hjälp. Ingen klarar sig ensam. Jag har tagit hjälp av många människor.
- Hitta ett sammanhang där du inte mäts utifrån vem du anses vara utan för det du gör. För mig var fotbollen en sådan plats, där jag kunde få en plats i laget utifrån vad jag presterade på planen oavsett mitt språk eller utseende.

Hälsosam balans

Text Annelie Tollerå Foto Pernilla Andersson/Pfotografen



Kost är ett sådant område där det är lätt att hamna i ett synsätt som blir ohälsosamt. Man går över gränsen för vad som är sunt och testat diet efter diet. I de allvarligaste fallen leder det till svår sjukdom. Hur hittar man en hälsosam balans?

– Jag tror inte på dieter, säger Sofie Wicksell, som är hälsocoach med eget företag. Ordet, det är bara negativt för mig.

Intresset för hållbar hälsa började med maten för Sofie. Hon utbildade sig först till kock och älskar att laga mat med bra råvaror från grunden. Senare blev det en påbyggnadsutbildning med hälsocoachinriktning.

– Det finns massor av dieter, säger Sofie och tyvärr har det blivit normaliserat att gå på diet idag. Man konstaterar ofta på arbetsplatser och i andra sammanhang vilka olika dieter människor går på. ”Du går på 5:2-dieten” och ”du kör LCHF”. Det beror nog på att vi idag accepterar så många olika kostpreferenser, men även reklam och påverkan från TV-program med bantningsfokus inverkar.

Hon förklarar att dieter är designade för att vara tillfälliga lösningar, som man kan klara av under en period och känna sig duktig. Man kan till och med få en kick av att hålla en diet och få viktnedgång och vi människor gillar snabba lösningar. Men det är inte hållbart i längden.

– Det gäller att hitta en hållbar livsstil, inte att hitta en diet, säger Sofie med eftertryck. Jag vill hjälpa människor att få upp ögonen på vad som är bra att äta

och vad som är onyttigt. Med en ökad medvetenhet kan man göra medvetna val i vardagen.

Allt eller inget

Hon tror att många som läser det här inte kommer att vilja höra. Man vill gärna ha sin diet, som man tror på. Under hösten har debatten gått varm att vi i det sekulariserade Sverige har bytt religion mot dieter, något som Sofie tror ligger någon sanning i.

– Jag ser hela tiden att människor blir fanatiska. Alltför många går över gränsen för vad som är sunt. Det är ofta allt eller inget. Man märker inte alltid själv när man går över gränsen. Man kan gå över gränsen på olika sätt, till exempel hård träning sju dagar i veckan, men också överätning eller att vara alltför strikt mot sig själv med kosten. Tyvärr tittar vi också hela tiden på ideal som inte finns, eller som vi inte kan uppnå.

–Att aldrig tillåta sig själv att gå utanför ramarna, då tycker jag att man gått över gränsen, säger Sofie. Jag har hört människor som tackar nej till vissa events eller fester eftersom de vet att de inte kan stå emot.

Ett praktiskt tips är att försöka få kontroll över de festliga tillfällena. Hur många dagar i veckan fikar vi? Det blir kanske fika med vännerna i veckan, jobbfika på fredagen och tårtkalas på lördagen och det är för mycket för att vara hälsosamt. Då kanske man kan fika nyttigt i veckan, tacka nej på jobbet och ja till tårtkalaset på helgen. Det är inte farligt att festa till det någon gång ibland,

men vi överdriver gärna, menar Sofie.

Under några års tid har Sofie kört ett eget koncept som hon kallar Viktkampen, där hon jobbar med 6-8 personer under tre månader. Där ligger fokus på att hitta balans, att äta hållbart och regelbundet och att träna regelbundet enligt ett schema som Sofie har ställt upp.

Kunskap om matlagning

Sofie vurmar för närodlat. Hon berättar att det finns fantastiska alternativ i området.

– Jag vill verkligen tipsa om RE-KO-ringen, som är ett nätverk av producenter i närområdet, där man beställer direkt från bonden och hämtar på ett särskilt utlämningsställe, som sätts upp med regelbundenhet. REKO-ringen finns på facebook.

Sofie avslutar med att konstatera att vi inte är lika duktiga på att laga mat från grunden, som vi var förr. Vi har förlorat kunskapen.

– Jag har med tiden märkt att vi är väldigt okunniga om vad vi ska äta och vad som är hälsosamt, säger Sofie. Om fler skulle äta bra mat lagad från grunden skulle vi också ha färre överviktiga. Det behöver inte ta lång tid att laga mat, det gäller bara att ha kunskapen och att planera. •

Utan återvändo

Finns det gränser vars överskridande man aldrig kan ta sig tillbaka från? En del i att vara människa innebär att testa nytt, kasta sig ut, ta risker. Ibland händer det sådant som man känner att "detta kommer jag aldrig någonsin kunna komma tillbaka ifrån". Men för de allra flesta av oss gäller detta situationer som känns mycket värre än de verkligen är. Men om du korsat en gräns som bryter mot det som gör dig till människa, finns det en väg tillbaka? Finns det förlåtelse? Vi träffar häktesprästen Jonas Agestam för att samtala om "point of no return".

Text och foto Malin Singelsö

Kan man alltid "komma tillbaka"?

– Detta är en svår både filosofisk och teologisk fråga. Jag möter såklart människor med dessa funderingar, men sedan beror det på om de kan artikulera det, sätta ord på den känslan. Jag tänker på ett samtal jag hade med en äldre man för ett tag sedan som sa att "jag har insett att jag är en skitstövel. Jag har trakasserat folk och betett mig fruktansvärt hemskt. Hur ska jag kunna komma tillbaka?". Han har avtjänat sitt straff, men vet inte om han kan återvända hem, om samhället kommer låta honom komma tillbaka. Det är en del i svårigheten. Det kommer till exempel alltid gå fria mördare ibland oss. Människor som avtjänat sitt straff, eller förövare som inte har avslöjats eller dömts för svåra brott. Ibland vet vi om det och ibland inte.

Ligger en tung del i själva gränsöverskridandet i att man lämnar en gemenskap, så att säga avskärmar sig själv från flocken?

– Vi har en fantastisk anpassningsförmåga och man kan normalisera det mesta efter en lång process. Plötsligt känner man inte igen sig själv. Både en förövare och ett offer hamnar i någon typ av utanförskap. Men jag har tänkt på detta, kring förövaren. Hur man som människa hamnar i dessa lägen har så olika ursprung. Tyvärr är det ju så, att förövare ofta blir det för att de själva en gång var offret. Sedan finns det olika sätt att hantera det. Vissa blir introverta och andra extroverta men båda typerna kan bli förövare. Ofta ser vi lättare den extroverta som möjlig förövare. Denne kan också ha svårare att ta till sig av skam och skuld. Skammen har ändå ett syfte när det gäller detta,

skammen hjälper oss att sätta gränser. Skam är något dubbelsidigt, det kan vara en positiv kraft, men också något väldigt förgörande för självkänslan.

Kan man ge något stöd till den som har begått riktigt allvarliga handlingar?

– Ja, att personen får möjlighet att prata med någon, såsom till exempel en präst. Jag tror att det på ett sätt kan kännas hopplöst när man lyssnar på någon. När man inser vad den här personen kan ha gjort. Jag läser inga utredningar eller domar, det är bättre att jag bara möter en människa.

Vem har svårast att nå förlåtelse? Förövare eller den utsatte?

– Det är svårt att säga men jag tror det kan vara lika svårt för båda. Det finns brottsoffer som blir så hämndlystna och



Ovan Jonas Agestam, häktespräst

bittra att resten av deras liv är förstörda. Men sedan finns det undantag där människor tar sig vidare. Precis så är det också med förövarna. En del kommer alltid leva med detta medan en och annan går vidare. Jag tänker på hur det i Sydafrika, efter apartheid och hela den omvandlingen som skedde, länge pågick något som kallades för en försoningskommission. Den modellen har man bland annat applicerat i Malmö där man jobbar med möten mellan offer och förövare. Jag tror man gör det ibland där det finns förutsättningar för resultat, med unga brottslingar som ska se konsekvensen av sitt handlande men också se om man kan gottgöra sina handlingar på något sätt. Det är inte alltid läge att säga förlåt, inte ens om man vill det. Förlåtelse måste komma i rätt läge. Men man kan visa en vilja till gottgörelse. Men självklart är det en lång process.

Hur skulle teologin förklara om huruvida man kan få förlåtelse?

– Jesus säger att man får förlåtelse. När lärjungarna frågar hur många gånger man ska förlåta då svarar Jesus att inte bara 7 utan 77 gånger ska du förlåta.

Men resonemanget måste gå djupare än så. Gud kan ju förlåta men det ansvaret kan man inte lägga på offret. Då får andra ta hand om den delen.

– I skapelseberättelsen går Adam och Eva över gränsen och äter av den förbjudna frukten. Då blir de utkörda ur paradiset. Men jag tänker att det är nödvändigt för människan att bli utkörd ur paradiset, där de levt i något slags barnstadium och bara har en enda regel att förhålla sig till. Denna enda regeln överträder de, och går därmed över gränsen. Det gör att de får växa upp och ta ansvar för sina liv. Gud ger dem kläder så de inte ska behöva vara nakna. Men sedan får de barn, Kain och Abel. Det är då brodermordet äger rum och Kain dödar Abel. De är redan ute ur paradiset, men det står i bibeltexten att Gud sätter ett märke i Kains panna. Man får inte så mycket mer förklaring kring detta, men det är som att han är fördömd, men ändå har fått någon slags nåd och förlåtelse av Gud. Vi har alla olika berättelser och olika svåra händelser i våra liv. Ingen människa kan leva utan att möta sorg eller på något sätt överträda en gräns. För någon är det ett

äktenskap som faller i bitar, en annan kanske förlorar sina pengar. Någon blir allvarligt skadad. Och någon tar en annan människas liv. Men en slags nåd finns alltid, även om vi kanske bär med oss märket.

– Kriminalvården har under de senaste 20 åren arbetat tillsammans med kyrkan i något som kallas Klostervägen. Långtidsdömda kommer alltid till Kumla som är riksanstalt, och om de stannar där en tid så kan de få söka sig till något vi kallar för Klostervägen. Här jobbar man bland annat med tystnad, självrannsakan och existentiella frågor. Det har visat sig att den fungerar bra. Det är mycket lägre återfallsrisk hos de som gått Klostervägen.

Tror du att det behövs mer samtal kring existentiella frågor för att få ett tryggare samhälle?

– Ja, det tror jag. Att man får gå på djupet och möta sina mörkaste sidor och hantera dem. Vi behöver överlag ett samhälle som är mer proaktivt än reaktivt om man i tid ska hjälpa människor att inte passera osunda gränser, vilka de än må vara. •



Stopp!
Min kropp!

Har du någon gång pratat, eller försökt prata, med barn om frågor som rör kroppen, gränsdragning och sexualitet? Det är inte helt lätt, men viktigt.

Text Annelie Tollerå Foto Niclas Fasth

Det är ett år sedan Me too-rörelsen satte fokus på gränsdragning och övergrepp och gick som en våg genom alla delar av samhälle och arbetsliv. Även förskolan nåddes av vågen och fick tillfälle att lyfta de viktiga frågorna.

Tidigt under Me too-kampanjen gav Rädda barnen ut en handbok för vuxna i hur man pratar med barn om kroppen och gränserna. Stopp! Min kropp! är ett material som många svenska förskolor tog in i sin pedagogik. En förskola som har jobbat med materialet är Liljan i Åby.

Annika Åhs är barnskötare på Liljan, som drivs i Svenska kyrkans regi. På förskolan finns 20 barn och fem pedagoger. Annika tycker att Rädda barnens material gav ett viktigt tillfälle att fokusera på integritetsfrågorna och att Me too också har gett bestående effekter i det dagliga arbetet.

Enligt Rädda barnens material finns det viktiga skäl till att våga prata öppet med barn om rätten till den egna kroppen. Vad får andra göra med ens kropp och vad är okej att göra med andras kroppar? Hur tar man upp de viktiga frågorna utan att skrämmas?

Utveckla barnens frimodighet

Annika har varit barnskötare sedan 1980 och har arbetat på Liljan i tolv år. Hon trivs bra med den kristna profilen som förskolan har, som hon menar ger en stabil värdegrund åt barnen.

– Jag började jobba andra terminen efter att förskolan startade år 2006. Jag missade alltså första terminen, men annars har jag varit med från starten, säger Annika. Hon poängterar att frågor om barnens integritet inte bara handlar om Me too.

– Överhuvudtaget arbetar vi med att utveckla barnens trygghet och självkänsla, säger Annika. Det är grundläggande. Men Me too gav ett bra tillfälle att ställa saker på sin spets. Var går gränserna egentligen? Hur respekterar vi barnens gränser? Det är viktigt att lyfta dessa frågor med jämna mellanrum och sätta ord på dem. Målet är att utveckla barnens frimodighet samtidigt som vi vill ge barnen en känsla av att de har rätt till sin egen integritet.

Bra och dåliga hemligheter

Annika tycker att Rädda barnens material är tydligt och bra. Ett av handbokens fokusområden är ”bra och



TIPS FRÅN STOPP! MIN KROPP!

– handbok om kroppens gränser

Materialet från Rädda barnen är en handbok för vuxna i hur man pratar med barn om kroppen, gränser och sexuella övergrepp.

- Låt barnet vara delaktigt vid den dagliga skötseln, till exempel vid blöjbyten. Berätta vad du gör med barnets kropp och varför du gör det.
- Börja lära barnet att tvätta sina privata kroppsdelar och att torka sig efter toalettbesök själv så tidigt som möjligt.
- Uppmana inte barnet att kramas, pussas eller sitta i knäet på släktingar och vänner. Fråga i stället om barnet vill göra det. Lär barnet att man får säga nej även till personer man tycker om.
- Förklara att om någon gör, eller vill göra, något med ens kropp som man själv inte vill, så får man säga nej och berätta det för andra vuxna.

dåliga hemligheter”, som går ut på att lära små barn att se skillnaden mellan dessa. Bra hemligheter är till exempel födelsedagspresenter eller julklappar – sådant man blir glad av. Bra hemligheter berättar man inte för någon annan. Dåliga hemligheter är saker som man blir ledsen av eller som gör att man får ont i magen. Dåliga hemligheter får man berätta – även om någon sagt att man inte får det.

Att prata om bra och dåliga hemligheter är ett sätt att få barn att berätta om otäcka saker som de har varit med om och som någon har sagt att de inte

får berätta om.

Liljans personal arbetade med Stopp! Min kropp!-materialet under en hel studiedag. Efteråt hölls ett föräldramöte där handboken var diskussionsunderlag, kraft, trodde man.

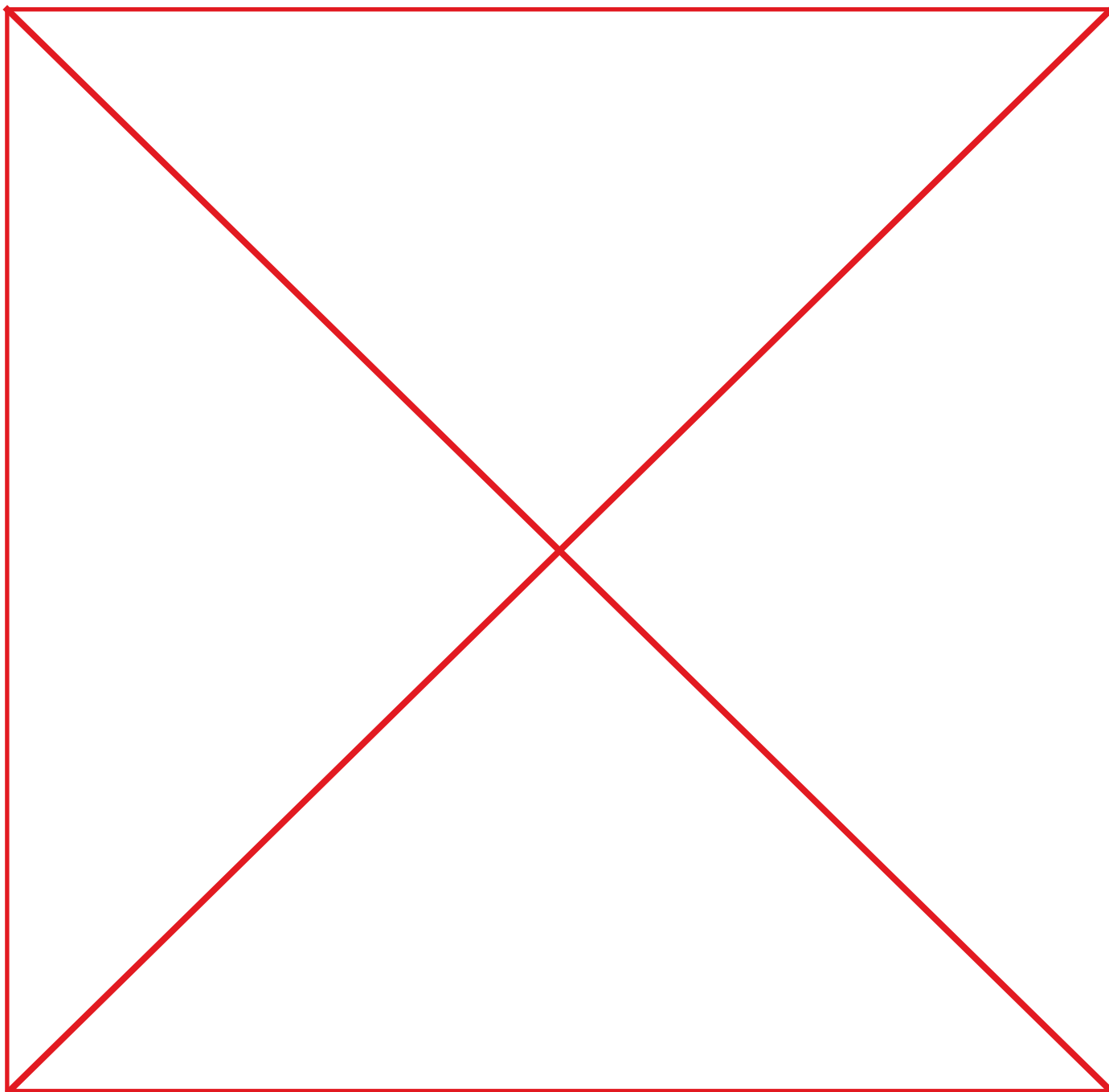
Föräldrarnas frågor

– Föräldrarna hade många funderingar kring vardagshändelser, konstaterar Annika. Vi diskuterade hur lätt det är att glömma bort barnens rätt till sin integritet. Det är lätt att puffa iväg sitt barn att krama mormor eller att sitta i mormors knä, trots att barnet egentligen

inte vill. Vi gör det alla ibland: ”Kom nu så får jag en kram.” Det är lätt att kliva över den gränsen.

Annika reflekterar över att synen på integritet och gränsdragning förändras i samhället med tiden. Vi utvecklar en slags gemensam syn tillsammans. Vad gäller barnens integritet ser hon definitivt att synsättet har ändrats med åren.

– Nu är vi till exempel mer lyhörda över vem barnet vill bli bytt av. Barnet kan inte välja bort ett blöjbyte, men har rätt till sin trygghet och att känna kontroll i situationen. Det kan handla om att barnet inte vill bli bytt av en särskild



pedagog just där och då, men att det går bra med någon annan.

Stopphanden

Att arbeta med stopphanden är en metod som blivit väl spridd inom förskolan. Annika poängterar att man arbetade med den redan innan Me too.

– Det handlar om att få upp barnens ögon på att de har rättigheter och att utveckla deras integritet. ”Jag vill inte, stopp, sluta!” Att sätta upp handen och veta att andra respekterar ett stopp är en tydlig signal för barnen. Även de absolut yngsta från ett år kan markera med

stopphanden.

Att prata om de riktigt svåra sakerna som övergrepp kan vara riktigt svårt.

– Det är inget vi tar upp på förskolan om inte barnen själva tar upp det, säger Annika. Vi svarar på barnens frågor och funderingar om det finns sådana. Enkla och tydliga svar gäller. Funderingar kan komma av något de sett på TV eller hört någonstans.

Om oro finns att något särskilt barn far illa finns en tydlig handlingsplan på förskolan. Den visar hur man ska gå tillväga vid en orosanmälan, vart man ska vända sig och i vilken ordning.

–Det räcker med oro för att anmäla, man behöver inte ha några konkreta bevis, säger Annika. Det är viktigt att veta att vem som helst kan göra en orosanmälan. I mitt arbetsliv har jag varit med om att göra en anmälan och jag fick bra stöd och hjälp. Det är viktigt att anmäla vid oro, även om man befärar att det kan bli jobbigt eller komplicerat. Men det är alltid barnets bästa som står först. •

Regnbågens alla färger

Vad är egentligen kön och genus? Hur mycket av vår identitet i form av kön och genus är en rent fysisk variation och hur mycket styrs av inläring och socialt sammanhang? Vissa forskare använder numer genus som begrepp för både kön och genus, medan andra delar upp begreppen.

Text Malin Singelsö Foto United Frog Studios

Kön är en beteckning som används, för att bland arter som fortplantas genom sexuell förökning, skilja på individer beroende på vilken typ av könsceller de producerar. Men inte ens om man använde en strikt användning av ordet kön i den biologiska meningen är gränsen glasklar. Vi ringde upp Lisa Ericson, genusvetare, för att ta reda på mer.

Ligger vad som är manligt och kvinnligt enbart i normer och strukturer?

– Jag skulle säga både och. Du skulle också få olika svar beroende på vem du frågar. Inte ens rent biologiskt, om vi ser till kromosomer, är det två olika statiska lägen utan finns olika grader. Inom kategorierna kvinna och man är det större variation mellan individer än det är mellan kategorierna. Socialt sett så lär vi oss vad kön är, vi skapar det. Vi tänker att det är två lägen, något

statiskt, när det i själva verket är något i ständig rörelse. Se bara en så enkel sak som färgen rosa. En färg som är så starkt förknippad med ett kvinnligt kön och genus idag. Gå tillbaka till 1600-1700-tal, så var det en maktfärg, en färg som adelsmän iklädde sig och starkt förknippad med det manliga. Normer är i ständig förändring.

Vad är det för uppfattningar som ligger i dessa normer?

– Vi pratar om maskulinitetsnormer och femininitetsnormer förknippat med idén om vad som är manligt och kvinnligt. Heteronormen säger oss att det är två kategorier och att dessa ska åtrå varandra. Den som bryter mot detta ifrågasätts. Det kan dessutom vara tryggare att som homo- och bisexuell ”göra” maskulinitet och feminitet enligt normen, något som kallas för straight acting. Helt enkelt för att det kan upplevas mer provocerande om du

är homosexuell om du dessutom bryter mot könsnormen i ditt uttryck. Som HBTQ-person kan normbrott leda till att du blir utsatt för våld av olika grader. I många länder kan du till och med mista livet på grund av ditt överskridande av dessa gränser.

Du pratar om att allt är i förändring, flyttas även dessa gränser?

– Absolut. Titta bara på hur byxor på kvinnor var otänkbart tidigare i vår historia. Nu är byxan helt accepterad som ett klädesplagg för kvinnor. Men om en man ikläder sig klänning, så är det fortfarande sett som ett normbrott. Som kvinna kan det ge makt att bryta mot den feminina normen och ikläda sig tydligt maskulina kläder medan män riskerar att tappa makt om man brukar feminitet. Samtidigt som vi kan se att det i vissa subkulturer är helt accepterat, till och med eftertraktat, att vara gränsöverskridande.

CISPERSON – En cisperson är en person där kropp, juridiskt kön och könsidentitet stämmer överens med normen. En cisperson är motsatsen till transperson.

TRANSPERSON – En transperson är en person som bryter mot samhällets normer om kön och könsidentitet. Man kan vara transperson på många sätt.

TRANSSEXUELL – En transsexuell person är en person som inte har samma könsidentitet som det juridiska kön man fick vid födseln.

TRANSVESTIT – En transvestit är en person som har ett annat könsuttryck än det som andra väntar sig av personer med hens juridiska kön. Det kan vara personens kläder, smink, hår, kroppsspråk, röst och annat.

ICKEBINÄR – En ickebinär person känner sig inte som man och inte som kvinna heller. Ibland är ickebinär en rubrik för alla som inte följer tvåkönsnormen, till exempel intergender eller genderqueer.

Ordet betyder inte samma sak för alla som känner att de är ickebinära. En del känner sig som både tjej och kille. Andra ickebinära tycker att de är mellan att vara tjej och kille. Många ickebinära känner sig inte som något kön.

Det finns ickebinära som vill ändra kroppen med hormoner och operation.

DRAG – Att draga betyder att leka med könsuttryck. Ofta genom att överdriva typiskt manliga uttryck eller typiskt kvinnliga uttryck.



Ovan Lisa Ericson

Ens kompetens kan alltså tolkas utifrån de attribut man iklär sig?

– Ja, både det och ens uttryck. Se på Mona Sahlin till exempel, som fick mycket kritik för att hon anses vara en så emotionell talare. Hon räknades inte som tillräckligt professionell utan en ”svag kvinna” när hon visade sina känslor i sin yrkesroll. En person uppfattas som proffsig när denne pratar med mörk röst och magstöd, med andra ord mer maskulint.

Varför tror du vissa provoceras så oerhört av ordet hen?

– Ärligt talat så kan jag inte förstå det. Man kan ju tolka ordet på två sätt. Dels är det den rent språkliga lösningen där ordet löser problemet med hon/han som ibland uppstår. Ordet hen användes första gången i svensk tryckt media redan 1969 av Uppsala Nya Tidning. Det är ju egentligen inga konstigheter, men det

är heller inte den viktiga delen för mig. För mig är det att ordet tillgängliggör språket för de som inte passar in i tvåkönsnormen, personer som är ickebinära.

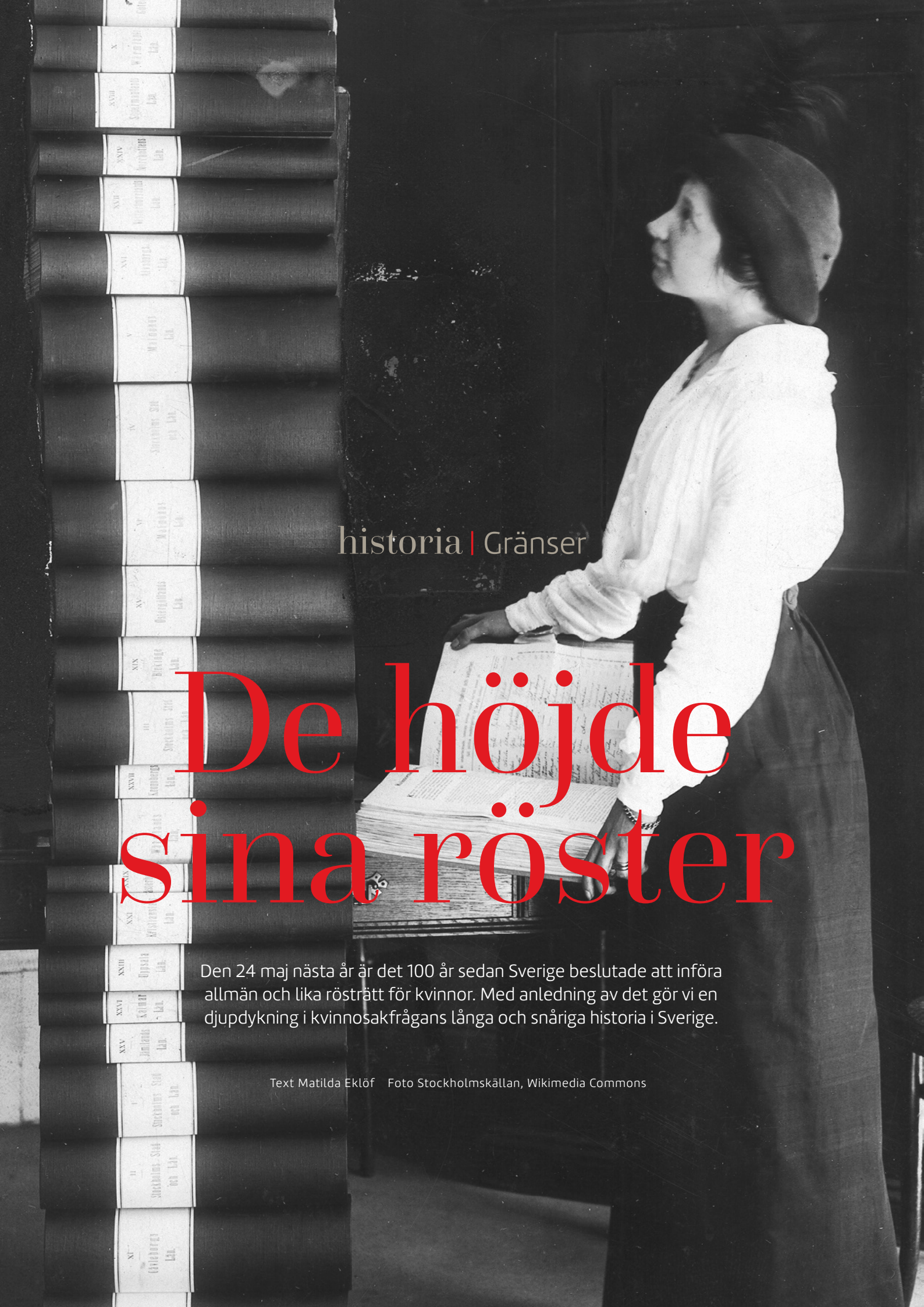
– Om man provoceras av detta måste det ligga i att man har en stark bild av att det bara finns två kön.

Var tänker du kring att det är svårt att acceptera sådant som faller utanför normen?

– Det handlar väl i slutändan om respekt inför andra människor. Att låta personer själva få välja sitt pronomen snarare än att samhället ska tvinga på dem detta. Om man säger att ordet hen inte ska få finnas, att människor inte har rätt att få vara den de är, då tar man ju samtidigt bort deras människovärde, indirekt säger man att de inte har rätt att finnas, så som de är. Det är en fruktansvärd människosyn.

Tror du vi kommer kunna bli helt jämställda och inkluderande?

– Här är jag tyvärr något av en pessimist. Jag tror att människan i grunden är egoistisk och söker makt. Vi ger makt till dem vi tjänar på att ge makt. Det handlar om vem vi speglar oss i. Visst har mycket gått framåt, absolut. Men samtidigt drivs både i Sverige och i världen linjer som vill inskränka kvinnans rätt att bestämma över sin kropp och sin livssituation. Seglivade normer om att kvinnan är bäst lämpad för att sköta hemmet vädras. Ska det till en fundamental förändring måste alla människor se sitt eget ansvar och ställa sig frågan ”hur bidrar jag till att makt- ojämnheten bibehålls”? Det är oerhört svårt att bedöma sitt eget handlande inifrån det paradigm man själv existerar i. Men samtidigt är det en väldigt intressant dialog att ha både med sig själv och med andra. Så ett visst hopp kan vi väl ändå ta med oss! •



historia | Gränser

De höjde sina röster

Den 24 maj nästa år är det 100 år sedan Sverige beslutade att införa allmän och lika rösträtt för kvinnor. Med anledning av det gör vi en djupdykning i kvinnosakfrågans långa och snåriga historia i Sverige.

Text Matilda Eklöf Foto Stockholmskällan, Wikimedia Commons



Ovan Demonstrationståg för kvinnorösträtten i Göteborg.

Vänster Landsorganisationen för kvinnans politiska rösträtt bildades år 1902. Här en affisch som gör reklam för ett möte år 1916.

Vänster uppslag Elin Wägner tillsammans med de 351 454 namnunderskrifterna för kvinnlig rösträtt, 1914.

Sverige framhålls ofta som förebild för mänskliga rättigheter, jämställdhet och demokrati. Vi var först i världen med tryckfrihet och först i världen med att förbjuda barnaga. Sverige kan även sägas vara den första nation i världen som införde kvinnlig rösträtt på nationell nivå – i alla fall ett tag.

Oavsiktlig rösträtt

Under frihetstiden 1718-1772 hade nämligen både män och kvinnor villkorlig rösträtt i Sverige. Därmed blev Sverige det första landet i världen med kvinnlig rösträtt. Men rösträtten var begränsad. Till en början kunde kvinnor bara rösta i borgarvalen (de val som hölls för borgare i städer) men från 1734 fick de även delta i landbygdsvalen (även kallade prästval). Att kvinnor på

landbygden fick rösta ansågs mindre kontroversiellt och kvinnorna behöll rösträtten i landsbygdsvalen fram till 1862. Prästvalet kom senare att bli det första valet i Sverige med lika rösträtt för både kvinnor och män.

Utöver de lokala valen hölls även riksdagsval. 1723 års riksdagsordning formulerades precis som den lokala rösträtten könsneutralt vilket oavsiktligt gav även kvinnor rösträtt. 1772 avskaffade dock kvinnors rösträtt även i riksdagsvalet. I och med det var det officiellt slut på den kvinnliga rösträtten i Sverige. För den här gången.

Ju högre inkomst, desto fler röster

1862 skapades landstingen. Rätten att delta i landstingsval och stadsfullmäktige var beroende av inkomst. Ju högre inkomst, desto fler röster. För att ha

kommunal rösträtt var en tvungen att vara bosatt i kommunen, vara myndig och betala skatt. Kvinnor kunde tekniskt sett rösta om de uppfyllde kraven. En kvinna var dock enbart myndig om hon var över 25 år och ogift (eller änka). Detta tillsammans med de övriga kraven gjorde antalet kvinnor med rösträtt försumbart.

Den första motionen till Sveriges riksdag om kvinnlig rösträtt inkom 1884. Den röstades dock snabbt ner.

Den verkliga mobiliseringen för kvinnlig rösträtt startade runt år 1900. Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt (LKPR) grundades 1902 och samlade politiskt aktiva kvinnor både från höger och vänster. Föreningen anordnade bland annat namninsamlingar, delade ut flygblad och höll föredrag.

LKPR organiserade som mest 17 000



kvinnor över hela landet i kampen för rösträtt. Kända medlemmar var bland annat Anna Whitlock (grundaren av kooperativet Svenska hem) och författaren och publicisten Elin Wägner. 1913 samlade föreningen genom en masspetition in 351 454 namnunderskrifter för kvinnlig rösträtt.

Högern förlorade makten

I tiderna kring första världskriget drabbades Sverige av en stor hungersnöd. Det ledde till att högern 1917 förlorade makten över andrakammaren. Denna övertogs då av socialdemokrater och

liberaler som redan samma år la fram ett förslag om kvinnlig rösträtt och lika rösträtt oavsett lön. Detta fälldes till mångas besvikelse av den högerstyrda förstakammaren.

Författarinnan Frigga Carlberg beskriver dagen som en stor sorg. Hon satt tillsammans med LKPR:s ordförande Signe Bergman uppe på läktaren till förstakammaren när förslaget fälldes.

"Det var en annan Signe Bergman jag nu såg i mina ögon, med ett ansikte stelnat i sorg och hopplöshet. Det är något som dör inom henne, var min beklämda känsla. Vi kände nog alla

bittert den orätt och skam som förstakammarhögern tillfogade Sveriges kvinnor, men ingen av oss kunde känna det som hon, därför att ingen arbetat så intensivt som hon, offrat så mycket som hon av tid, krafter och nöjen och förströelser för den allt uppslukande rösträttsaken."

Samma år avgick Signe Bergman som LKPR:s ordförande till mångas förvåning och bestörtning. Hon hade blivit ansiktet utåt för kvinnorörelsen och många trodde att hon var den som skulle slutföra det.



Längst till vänster Signe Bergman (1869–1960) var ordförande för LKPR 1914–1917. Hon kallades allmänt för Rösträttsgeneralen.

Vänster 1911 stod LKPR värd för den internationella kvinnorrättsrörelsens sjätte kongress. Invigningstalet hölls på Kungliga operan av Selma Lagerlöf och Ellen Key var huvudtalare vid det öppna mötet på Skansen.

”Varje god feminist
måste förr eller
senare bli en ivrig
rösträttskvinna!
Helst förr!”

– Else Kleen

100 år av allmän och lika rösträtt

Men förändringens vindar var starka i Europa. Även i Sverige. Allt fler röster höjdes för kvinnlig och lika rösträtt. För att inte riskerar storstrejk, revolution och uppkomst av republik tvingades förstakammaren därför 17 december 1918 att rösta igenom ett förslag för lika och allmän rösträtt, även för kvinnor. Rösträtten gällde till en början dock enbart i kommunvalen.

Den 24 maj 1919 beslutade riksdagen om lika och allmän rösträtt även i riksdagsvalen. Det första valet där kvinnor fick rösta var i riksdagsvalet 1921.

Viktigt var att alla röster nu var lika mycket värda eftersom antalet röster inte längre bestämdes av inkomsten. I och med detta hade Sverige (återigen) infört kvinnlig rösträtt.

Idag är det lätt att tänka på rösträtten som en självklarhet. Då kan det vara värt att tänka tillbaka på den långa kamp som förts under hundratalens år för allas lika rösträtt. Det kan också vara värt att minnas året 1772 och hur lätt något till synes självklart kan försvinna. •

Sagt om gränser

Gränserna som skiljer liv och död åt är som bäst skuggiga och vaga. Vem ska säga var den ena slutar och den andra börjar?”

– Edgar Allan Poe

*Jag har inga gränser,
inga filter, ingen klass,
ingen värdighet. Ingen
anständighet. Jag har
bara roligt.*

– Kathy Griffin

”Varje gång du säger vad du vill göra eller vad du tror så är du den första som hör det. Det är ett budskap till både dig och alla andra om vad du tror är möjligt. Begränsa inte dig själv med ett påhittat tak”

– Oprah Winfrey

”Skillnaden mellan dumhet och genialitet är att genialitet har en gräns.”

– Albert Einstein

”Han satte ljusen på himlavalvet att lysa över jorden, att härska över dag och natt och att skilja ljus från mörker. Och Gud såg att det var gott.”

– 1 Mos 1:17

”Begränsningar, precis som rädsla, är ofta en illusion.”

– Michael Jordan

Know your limits,
but never accept
them.

– Robert Fritz

Psalm 91 ”Din kärlek, Jesus, gräns ej vet:
du själv oss uppenbarar
den nåd som var av evighet,
som är och evigt varar.”

Psalm 74 ”Din är dagen och din är natten,
du satte månen och solen i deras banor.
Du stakade ut alla gränser på jorden,
sommar och vinter är ditt verk.”



NÄSTA NUMMER

hej|livet

I DIN BREVLÅDA
18 MARS 2019

tema:
Passion



hej | Där



DANIEL FORSBERG

Vad är gränser för dig? Intuitivt klingar ordet "gränser" negativt för mig. Jag ser upp till människor som vågar gå utanför normen, tänka annorlunda och som jag uppfattar det – försöker vara gränslösa. Jag skulle själv vilja vara ett "gränsfall" - en person som är svår att sätta en etikett på.

Hur sätter du gränser som programledare?

Jag har alltid varit mer intresserad av hur människor är, snarare än vad de gör. Så för mig är det informella snacket före och efter en intervju väldigt viktigt. Men väl dags för sändning sätter jag tydligare gränser och håller mig till det ämne som intervjun kräver.

Du är projektledare, programledare och musiker – hur sätter du gränser mellan dina olika yrkesroller?

Jag gillar personliga möten, oavsett roll. Men yrkesmässigt har jag inget problem med att vara den pusselbit som krävs. Det kan kännas splittrat, men jag gillar att både vara popartist, intervju en politiker, ta ledarrollen i ett projekt och att skura golvet efter ett stort event.

Om ...

NAMN Daniel Forsberg
BOR Norrköping
GÖR Soloartist, pianist, kompositör, programledare i P4, eventproducent och projektledare.
AKTUELL Med skivan "Alla rätt" om prestation och bristen på perfektion.

Hej, ska vi leka?

Hon är fyra år och har upptäckt den nyinflyttade grannpojken. Han tittar upp, ler med hela ansiktet och ser att han får en ny kompis. Så lätt, så enkelt, så barnsligt enkelt!

Vad kan vi vuxna lära oss av det? Vi vill gärna kolla in och helst veta mer om den vi ska bekanta oss med. Hjärnan kan gå på högvarv. Det kan vara svårt att veta om det är rädsla eller ett ointresse som styr tankarna.

Att spränga en gräns kan vara så lätt. Bom, så är det gjort! Att bygga ett samhälle av tillit tar längre tid. Vi är olika och har olika erfarenheter med oss i bagaget. Trots vår olikhet när det gäller hudfärg och utseende så strömmar blodet genom våra kroppar med samma färg – rött! Olika och ändå lika!

Det bästa och viktigaste kapitalet vi har, är varandra. Att vara rik på relationer är den bästa sociala investeringen. Då vet du att du aldrig kommer att vara ensam. Du har människor att be om hjälp. Du kan få betyda något för någon annan. Du kan själv få lära dig något nytt. Du har andra att ha roligt tillsammans med. Och det är roligare att dricka en kopp kaffe med någon annan.

Det finns ett arabiskt ordspråk som säger att "man ska räkna till och med den sjunde grannen." Om det händer dig något, så har grannarna närmare att komma till dig än släktingarna. Helt gratis finns den bästa investeringen i din närhet. Helt gratis finns den bästa investeringen för trygghet och fred. Så kom, så hjälps vi åt och investerar i relationer!

Hälsningar

Maria Bard

Diakon

Svenska kyrkan i Norrköping

